

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ - ГУМАНІТАРІЯ НА ЗАСАДАХ АНДРАГОГІКИ

Ю.С. Присяжнюк

Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

Анотація. В статті проаналізовано умови розвитку професійної компетентності вчителя-гуманітарія на андрагогічних засадах з позиції неперервної освіти дорослих.

Ключові слова: розвиток професійної компетентності вчителя-гуманітарія, андрагогічна модель навчання, підвищення кваліфікації, складові професійної компетентності вчителя-гуманітарія; система післядипломної педагогічної освіти; методична компетентність вчителя - гуманітарія.

Аннотация. В статье проанализированы условия развития профессиональной компетентности учителя-гуманитария на андрагогической основе с позиции непрерывного образования взрослых.

Ключевые слова: развитие профессиональной компетентности учителя-гуманитария, андрагогическая модель обучения, повышение квалификации; составляющие профессиональной компетентности учителя-гуманитария; система последипломного педагогического образования; методическая компетентность учителя-гуманитария.

Annotation. The article drawing attention to the Competence based, approach to adult learning in postgraduate teacher education.

Keywords: formation of professional competence, simulation training, conditionsof formation of key competencies of teachers in the system of postgraduate education.

Актуальність. Проблема розвитку професійної компетентності педагогів (з позиції її неперервності) в будь-якій галузі, знаходиться в полі зору багатьох наук: андрагогіки, філософії, психології, соціології, історії, професійної педагогіки тощо. Особливого значення на сьогоднішній день має розвиток професійної компетентності саме фахівців гуманітарної сфери. Вчитель-

гуманітарій, призначений власною професійною діяльністю створювати умови не тільки для розвитку всіх пізнавальних сил учнів, а й впливати на духовну сферу школярів; прищеплювати їм загальнолюдські цінності; розвивати їх світогляд. В зв'язку з чим, він сам повинен займатися власною освітою, впродовж всього життя.

Постановка проблеми. Побудова національної системи освіти в Україні передбачає новий підхід до професійної підготовки педагогічних працівників й розвитку їх професійної компетентності. Процес підвищення кваліфікації вчителів-гуманітаріїв передбачає, насамперед, їх розуміння необхідності розвиватися професійно впродовж життя.

Сучасний педагог повинен позитивно впливати на суспільний розвиток, збереження національної культури; вміти формулювати власні освітні потреби та мотиви; підвищувати свій рівень професійної та методичної компетентності. Сучасна парадигма підвищення кваліфікації педагогічних працівників як безперервного процесу орієнтована на таку освіту, результат якої спонукає педагогів, які навчаються, до переосмислення системи цінностей (цінностей досягнення цілей, цінностей процесу отримання продукту (знань), цінностей саморозвитку), а викладачів (андрагогів) – розглядати систему підвищення кваліфікації як інтегровану цілісність, основна увага якої концентрується на залученні слухачів до пошуку засобів і способів розв'язання реальних професійних проблем, що приводить до визначення цілей, функцій та видів педагогічної діяльності викладачів та встановлення їх взаємозв'язку.

Аналіз актуальних досліджень. Видатні вчені, такі, як К. Ноулз, С.І. Змєєв[6] розрізняють традиційне викладання й навчання дорослих, вважають, що дорослому належить провідна роль у процесі навчання. Доросла людина має прагнення до самостійності, самореалізації, самоуправління у всіх сферах життя, у тому числі й у навчальній діяльності, має досвід, що може бути використаний як у процесі навчання, так і обміні досвідом із колегами; навчання відбувається для вирішення важливих життєвих проблем і досягнення конкретної мети; процес навчання,

побудований у вигляді сумісної діяльності слухача й викладача – андрагога – тьютора.

Проблеми розвитку професійної компетентності та її складової-методичної компетентності педагогічних працівників досліджують: О.Бігич[2], О.Демченко[5], О.Зубков[7], Т. Кочарян[9], О.Лебєдєва[10], А.Мормуль[12] та інші вчені. А саме, О.Лебєдєва[10], досліджуючи проблему розвитку методичної компетентності вчителя, визначає модель, яка включає: структуру (науково-теоретична, методична, психолого-педагогічна складові, професійна позиція вчителя). Дослідники виділяють різні види професійної педагогічної компетентності: загальнокультурну (світоглядну), методологічну (психолого-педагогічну), предметно орієнтовану; в інших джерелах у змісті професійної компетентності виділяють до вісімнадцяти субкомпетентностей, розподілених за базовими сферами діяльності. До змісту методологічної компетентності деякі науковці зараховують компетентність застосування та використання педагогом активних форм і методів навчання, які належать до найважливіших характеристик якості професійної підготовки вчителя-гуманітарія.

Вирішення сучасних освітніх проблем, визначення адекватної стратегії, цілей та ціннісних основ освіти найбільш плідно відбувається у сучасній філософії освіти, яка розробляється в працях Г.Балла[1], Б.Гершунського[4], І.Зязюна[8], В. Лутая[11], В.Семиченко[13] та багатьох інших учених на соціально-філософських, педагогічних та психологічних позиціях.

Головним напрямом розвитку освіти ХХІ ст. є гуманізація, котра і виступає методологічною основою розвитку професійної компетентності учителів-гуманітаріїв: вона втілюється в ідеях гуманізації професійного середовища, структурних компонентів післядипломної освіти, надання свободи особистості у визначенні цілей, змісту та форм розвитку професійної компетентності, актуалізації неперервного процесу саморозвитку професійної компетентності. Реалізація методологічного принципу гуманізації актуалізується в післядипломній освіті вчителів-гуманітаріїв тому, що вони є найбільш розвинутою професійною групою педагогів, котрі впливають на

розвиток у дитини моральних та духовних цінностей, сприяють національному вихованню учнів. Виняткового значення гуманізація післядипломної освіти вчителів-гуманітаріїв набуває ще й в аспекті гуманізації безпосередньо професійної педагогічної діяльності в навчальному закладі. І.Зязюн[8] підкреслює, що перетворення гуманістичної ідеї в матеріальну педагогічну дію починається з формування у фахівця, який працює, внутрішнього образу гуманістичної педагогічної діяльності: «Хто я?» Для кого я? Як я реалізую критерії педагогічного процесу? Чи ті методи використовую? Для кого? Чи досягнув мети?

Таким чином, *метою статті є*: аналіз умови розвитку професійної компетентності вчителя-гуманітарія на андрагогічних засадах з позиції неперервної освіти дорослих.

Виклад основного матеріалу. В умовах системи післядипломної освіти актуальним напрямком розвитку професійної компетентності вчителя-гуманітарія є тьюторський супровід.

Існують наступні *види діяльності педагогів в умовах тьюторського супроводу*:

Урочна:

- використання педагогічних технологій;
- інтеграція сучасних освітніх технологій;
- проектування завдань для учнів;

Позаурочна:

- участь у конкурсах, проектах;
- проведення класних годин, батьківських зборів;
- консультування учнів;

Науково-методична:

- створення власних методичних розробок;
- розробка авторських курсів;
- підготовка методичних матеріалів;

Науково-дослідницька:

- участь у професійних конкурсах;
- проведення наукових досліджень; публікації наукових робіт у фаховій пресі.

Особливістю освітнього процесу, що здійснюється в післядипломний період, є не просте вивчення істин, а домінування ситуацій відкритого діалогу, прямого й зворотнього зв'язку між людиною та різними інформаційними каналами. Моделювання системи підвищення кваліфікації педагогічних працівників базується на запитах слухачів, передбачає таку структуру, при якій здійснюється науково-проблемний підхід, який передбачає інтеграцію різних розділів конкретної педагогічної професійної освіти. Так, дидактична інтеграція в системі післядипломної педагогічної освіти може бути компенсаторною (отримання нових знань), технологічною (розширення спектра умінь та навичок), інноваційно-практичною (освоєння нового та передового досвіду), творчою (розвиток творчого потенціалу учасників освітнього процесу) [4].

Головна мета підвищення кваліфікації - поступовий розвиток особистості, яка навчається на основі вдосконалення його професійної діяльності. А це можливо за умови, коли педагогічні працівники будуть включені до постійного самоаналізу результатів власної діяльності, а також порівняння цих результатів із вимогами сучасних досягнень науки, соціального та професійного досвіду. Тому моделювання системи підвищення кваліфікації педагогічних працівників передбачає створення таких навчальних програм, які враховують не середньостатистичного слухача, а орієнтовані на індивідуальні особливості особистості педагога, допомагають не тільки адаптуватися до умов навчання, але й самостійно створити власне «освітнє середовище».

На курсах підвищення кваліфікації вчителів-словесників в Запорізькому обласному інституті післядипломної педагогічної освіти в межах психолого-педагогічного супроводу розвитку професійної компетентності вчителя-

філолога було розроблено вхідне тестування, яке складалося з 12 питань, серед яких були й ті, котрі визивали найбільші труднощі, а саме:

1. **На питання: «які складові професійної компетентності вчителя-словесника Ви знаєте?»** - тільки 38% респондентів давали правильну й повну відповідь на це питання.
2. **На питання: «визначить складові методичної компетентності вчителя-словесника?»** – лише 18% респондентів дало правильну й повну відповідь.
3. **На питання: «назвіть основні принципи гуманної педагогіки»** - 41% респондентів давало правильну й повну відповідь.
4. **На питання : «як Ви розумієте поняття «гуманітаризація освітнього процесу?»**» - 19 % респондентів давало правильну й повну відповідь.

Аналізуючи відповіді педагогів на визначені питання, ми дійшли висновку, що вчителі-словесники не чітко розуміють, як саме й що їм необхідно розвивати у власній професійній діяльності. Які їх індивідуальні якості є перешкодою в педагогічному процесі? Також, слід відзначити, що більшість респондентів досить розмито уявляють собі основні принципи педагогічної діяльності – принципи гуманної педагогіки. А щодо гуманітаризації освітнього процесу, то більшість вчителів-гуманітаріїв розуміють її лише, як «збільшення годин предметів гуманітарного циклу».

Таким чином, слід підкреслити, педагоги повинні розуміти: на сучасному етапі модернізації освіти недостатньо тільки відповідати кваліфікаційним характеристикам і виконувати в повному обсязі посадові обов'язки, для того, щоб педагог вважався професійно компетентним. Він повинен намагатися бути конкурентно спроможним (як це відбувається в інших країнах), де не є обов'язковим навчання на курсах підвищення кваліфікації, а фахівець сам обирає спецкурси, котрі відвідує за власною потребою і бажанням.

Здійснення науково-методичного супроводу власного професійного зростання повинно сприйматися педагогом як «власний» вибір, особистісний,

що веде до індивідуалізації, створення власної траєкторії професійного зростання, відповідає конкретним заданим цілям, а також передбачає можливість вибору форм, методів, темпу вивчення та засвоєння матеріалу [8].

Висновки. Таким чином, розглядаючи професійну компетентність учителя гуманітарія, треба визначити ті умови, які сприяють її формуванню.

Необхідними умовами формування професійної компетентності та ключових компетенцій учителя-гуманітарія в системі післядипломної педагогічної освіти є: розробка методологічної бази, побудови моделі формування компетенцій; індивідуалізація освітньої діяльності на основі діагностичного оцінювання особистісно- професійного потенціалу педагога; психологічний супровід освітньої діяльності; спеціальна андрагогічна підготовка викладачів (навчання технологіям формування компетенцій); ефективне сполучення теоретичного і практичного в змісті модулів освітніх програм; створення рефлексивного середовища, здатного до розвитку суб'єктів освітнього процесу.

Основними критеріями роботи інститутів післядипломної педагогічної освіти є рівень андрагогічної й професійної компетентності викладачів, які працюють у навчальних закладах, раціональне поєднання їх теоретичних знань з уміннями застосовувати їх на практиці, що означає потребу вести пошук ефективних форм і методів навчання, удосконалення освітніх програм, навчальних планів, розробку нових навчальних методик, наукових і навчальних посібників.

Очікуване посилення наукової, дослідно- експериментальної, пошукової, творчої діяльності викладачів системи ППО і педагогічних працівників навчальних закладів, як основної складової їх професійної компетентності, сприяє постійному оновленню освіти, що буде проходити адаптацію до останніх досягнень науки; активному включенню педагогічних працівників до самостійної професійно орієнтованої діяльності в рамках розробки індивідуального проекту під керівництвом викладача-дослідника; необхідності створення більш гнучкої освітньої системи,

яка б могла, з одного боку, швидко реагувати на нові потреби суспільства, а з іншого – надавати людині не лише потрібні в сучасному світі знання та навички, необхідні для успішної професійної діяльності, але й навчити її швидко адаптуватися до нових умов у майбутньому.

Список використаних джерел:

1. Балл Г. Гуманізація освіти як джерело особистісної свободи / Г. Балл // Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство : науково-методичний збірник / [ред. кол. Н. Софій (голова), І. Єрмаков (керівник авторського колективу і науковий редактор) та ін.]. – К. : Контекст, 2000. – 336 с.
2. Бігич О. Б. Теорія і практика формування методичної компетенції вчителя іноземної мови початкової школи: навчальний посібник / О. Б. Бігич. – К. : Ленвіт, 2006. – 199 с.
3. Вершловский С. Г. Непрерывное образование учителей как предмет научного исследования и управления / С. Г. Вершловский // Молодой учитель в системе непрерывного образования : сб. науч. тр. / [отв. ред. С. Г. Вершловский]. – М. : Изд-во АПН СССР, 1986. – 360 с.
4. Гершунский Б. С. Методологические проблемы развития системы непрерывного образования / Б. С. Гершунский // Перспективные проблемы развития системы непрерывного образования : сб. науч. тр. / [под ред. Б. С. Гершунского]. – М. : Изд-во АПН СССР, 1987. – С. 54–56.
5. Демченко С. О. Розвиток професійно-педагогічної компетентності викладачів спеціальних дисциплін вищих технічних закладів освіти : дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук : 13.00.04 / С. О. Демченко; Кіровоградський держ. педагогічний ун-т ім. Володимира Винниченка. – Кіровоград, 2005.
6. Змеёв С. И. Андрагогика: Основы теории и технологии обучения взрослых : монография / С. И. Змеёв // ПЕР СЭ. – 2003. – 207 с.
7. Зубков А. Л. Развитие методической компетентности учителей в условиях модернизации общего образования : автореферат диссертации на соискание

научной степени кандидата педагогических наук : 13.00.08 – Теория и методика профессионального образования / А. Л. Зубков. – Екатеринбург, 2007. – 20 с.

8. Зязюн І. А. Людина в контексті гуманітарної філософії / І. А. Зязюн // Професійна освіта: Педагогіка і психологія. – 1999. – № 1. – С. 323–333.

9. Кочарян Т.Э. Развитие методической компетентности преподавателя среднего профессионального учебного заведения в условиях последипломного образования : диссертация на соискание научной степени кандидата педагогических наук : 13.00.08 / Т. Э. Кочарян. – Ставрополь, 2004. – 179 с.

10. Лебедева О. В. Развитие методической компетентности учителя как средство повышения эффективности учебного процесса в общеобразовательной школе : автореферат диссертации на соискание научной степени кандидата педагогических наук : 13.00.01 – Общая педагогика, история педагогики и образования / О. В. Лебедева. – Н. Новгород, 2007.

11. Лутай В.С. Філософія сучасної освіти : навчальний посібник / В. С. Лутай. – К. : Центр «Магістр-S» Творчої спілки вчителів України, 1996. – 256 с.

12. Мормуль А. М. Методична компетентність майбутніх учителів гуманітарного профілю як педагогічна проблема [Електронний ресурс] / А. М. Мормуль. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/Portal/Soc_Gum/VZhDU/2009_43/37_43.pdf177.

13. Семиченко В. А. Актуальні проблеми реформування системи післядипломної освіти в Україні / В. А. Семиченко // Післядипломна освіта в Україні. – 2002. – № 2. – С. 56–60.

